

OPRAC. JOANNA WIŚNIEWSKA

A marble statue of a female figure, possibly a personification of a literary genre, seated and holding a bird. The figure is nude, with a small mark on her chest. She is seated on a base, and the background is a blue sky with clouds.

**STAROŻYTNE
GATUNKI
LITERACKIE**

Spis treści

Poeta – naczynie bóstwa? (I)	5
Poeta – naczynie bóstwa? (II)	6
„Poetyka” Arystotelesa (I)	10
„Poetyka” Arystotelesa (II).....	13
Tragedia grecka.....	15
Epos (I)	18
Epos (II)	20
Komedia.....	23
Liryka starożytnej Grecji (I)	25
Liryka starożytnej Grecji (II)	28
Oda i hymn.....	31
Bajka.....	34
Satyra.....	36
Biblia	39
Hermeneutyka biblijna	42
Psalm	43
Kazanie.....	45
Przypowieść.....	48
Listy apostołskie.....	49
Apokalipsa (I)	51
Apokalipsa (II). Literatura apokaliptyczna	53
Apokryf.....	57

Poeta – naczynie bóstwa? (I)

Starożytni Grecy genezę poezji tłumaczyli za pomocą mitów – podań związanych z ich religią. Zawierały one w sobie treści, w które wierzyli, darzyli je czcią, za ich pomocą wyjaśniali zjawiska, jakich nie mogli pojąć. W swej najbardziej archaicznej teorii poezji mocno zaakcentowali jej sakralny charakter. Z czasem rozmaite formy towarzyszące obrzędowi ewoluowały, krystalizując się w postaci do dzisiaj nam znanych gatunków literackich, takich jak tragedia, komedia czy oda.

Bohaterami mitów tłumaczących genezę poezji byli bogowie (Apollo, Hermes, Muzy) albo ziemianie obdarzeni nadnaturalnymi zdolnościami ze względu na to, że byli właśnie poetami. Mitologiczny Orfeusz dzięki swej twórczości posiadał siłę poruszania skał, uspienia czujności Cerbera, niemal pokonania siły śmierci. Greckie opiekunki sztuk to Muzy. *Za Teogonią (Rodowodem bogów)* Hezjoda przyjmujemy, że było ich dziewięć, choć rozmaite przekazy mitów często zmieniały tę liczbę, a także imiona i atrybuty towarzyszek Apollina. Z tych „kanonicznych” dziewięciu aż sześć czuwało nad poszczególnymi typami twórczości poetyckiej. Erato zajmowała się poezją miłosną, Euterpe liryczną, Kaliope patronowała epice, Melpomene tragedii, z kolei komedii Talia. Pieśń sakralna była pod opieką Polihymnii.

Autorzy najstarszych greckich utworów literackich – mając jeszcze świadomość silnego związku świata mitycznego z religią oraz jego wpływu na rzeczywistość – podkreślali, że dar poetycki dostali bezpośrednio od Muz bądź Apollina, że to bogowie uczyli ich śpiewać. Tym samym powoduje nimi boski impuls, boskie natchnienie. Zatem tworzyli oni dla uczczenia bogów, ale także ku pożytkowi ludzi, ponieważ utrwalali w swych pieśniach archaicznych bohaterów, ważne momenty dziejowe, prastare cnoty ludzkie, a ponadto sprawiali przyjemność, mieli zdolność oczarowywania słuchaczy. Tworzyli wreszcie dla samych siebie, gdyż w ten sposób mogli zapewnić sobie nieśmiertelność.

Jednak zdaniem badaczy już na VI i V wiek p.n.e. można datować formowanie się w Grecji krytycznego spojrzenia na mitologiczne treści. Gromadzono, analizowano i interpretowano podania, tak aby wyczytać z nich prawdy utajone, związane z zagadnieniami np. filozoficznymi. Natomiast mity tłumaczące pochodzenie poezji same stały się materiałem dla poszczególnych twórców. Powoli odrywano je od podłoża sakralnego, dowolnie przekształcając ich treść. Skutkiem tego procesu było przejście przez powoli kształtującą się wiedzę o poezji terminologii mitologicznej. Z drugiej strony z czasem samą mitologię zaczęto rekonstruować na podstawie utworów literackich, co doprowadziło do częściowego zakłamania jej pierwotnego obrazu.

W ten sposób poezja stała się przedmiotem analiz filozoficznych, stawiających pytania o jej genezę, cel i właściwości już z naukowego punktu widzenia i z tej też perspektywy formułujących odpowiedzi. Rozważania filozofów doprowadziły z czasem do wytworzenia podstawowych pojęć estetyki, przeniesionych na grunt poetyki, takich jak: piękno, wdzięk, harmonia, symetria, miara, rytm, sztuka, natura, wiedza, naśladowanie (*mimesis*), oczyszczenie (*katharsis*), normy, prawa, reguły.

Źródło:

E. Sarnowska-Temeriusz, *Zarys dziejów poetyki. (Od starożytności do końca XVII w.)*, Warszawa 1985.

Poeta – naczynie bóstwa? (II)

Zanim w starożytnej Grecji zaczęła kształtować się krytyczna refleksja na temat poezji, panowała raczej zgoda, że poeta jest pod szczególną opieką bogów. Jednak kiedy zarówno tematyka utworów, jak i ich interpretacja przestały być ściśle powiązane z religią, pojawiały się różne zdania na ten temat. Poza tym zaczęła rozwijać się (początkowo w obrębie filozofii) poetyka – jeden z filarów współczesnej teorii literatury.

Rozwój poetyki sprawił, że w teorii poezji doszło do „zamiany ról”. Refleksja początkowo tylko opisująca zjawisko zaczęła ustalać reguły, według których miał

postępować twórca, aby jego dzieło zasługiwało na uznanie. Stała się ona normatywną gałęzią wiedzy. W swym zasadniczym zrębie ustalone w antycznej Grecji prawa przetrwały, naturalnie z koniecznymi modyfikacjami, do końca XVIII wieku. Powszechnie za najważniejsze dzieło poruszające ten temat uznaje się *Poetykę* Arystotelesa. Warto jednak prześledzić niektóre wcześniejsze refleksje filozofów dotyczące teorii poezji.

I. Obrzędy orfickie

Związane jeszcze z okresem prehelleńskim. Mityczny Orfeusz miał stworzyć nurt religijny zwany orfizmem. Zakładał on, że wszechświat rządony jest przez jedno bóstwo, łączące w sobie imiona wszystkich bogów. Natomiast istota człowieka składała się z dwóch pierwiastków: cielesnego i duchowego. Dusza (której jednak nie powinno utożsamiać się z duszą chrześcijańską) uwolniona z ciała może po przejściu „oczyszczenia” (*katharsis*) zjednoczyć się z bóstwem.

II. Pitagorejczycy

Zaadaptowali orficki motyw oczyszczenia twierdząc, że można do niego dojść za pomocą muzyki. Rozwinęli estetyczną teorię harmonii uzależniając ją od matematyki. Miał to być zestrój i uzgodnienie elementów, zatem zgodność ilościowa oparta o liczbę, miarę i proporcję. Ponieważ w czasie kiedy działali Pitagorejczycy, żywa była wciąż tradycja pierwotnej sztuki greckiej spajającej słowo, ruch i melodię (wiązało się to jeszcze z kultami religijnymi), zatem ich refleksje dotyczące muzyki można poniekąd wiązać z poezją.

III. Demokryt z Abdery

Twierdził, że artysta naśladuje w swej sztuce naturę dzięki obserwowaniu świata. Z kolei w swej teorii natchnienia uwzględniał istotę „szału”, który musi spłynąć na poetę, by stworzył dzieło warte uwagi. Ów „szał” należy rozumieć raczej jako zjawisko psychiczne niż interwencję boską.